

2. Gabrinets, V.O., Kanzyuba, S., Kravtsov, O. (2010). Electronic Public Hearings as an Innovative Tool for the Development of Local Democracy. Derzh. upr. ta mists. samovriaduvannia [State. Exercise And the place. Self-government], vol. 1 (4), pp. 100-108 (in Ukr.).
3. Wampler, B. (2000). A Guide to Participatory Budgeting. RAPER presented at the third conference of the International Budget Project, November 4-9. Available at: <http://www.internationalbudget.org/cdrom/papers/systems/ParticipatoryBudgets/Wampler.pdf>
4. Długosz, D., Wygnański, J.J. (2005). Obywatele współdecydują, Przewodnik popartycypacji społecznej. Stowarzyszenie na rzecz Forum Inicjatyw Pozarządowych, Warszawa, S. 22.
5. Sintomer, Yves / Herzberg, Carsten / Allegretti, Giovanni / Röcke, Anja / Lopes, Mariana (2013): Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide - An Invitation to Global Cooperation, Bonn, Engagement Global.
6. Kravchenko, T. (2015). Innovative tools for the citizens' right to participate in local self-government in Ukraine. Publichne administruvannia: teoriia ta praktyka [Public administration: theory and practice], no. 2 (14). Available at: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2015-02\(14\)/22.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2015-02(14)/22.pdf).
7. Ed. Shah A. (2007). Participatory Budgeting. The World Bank, Washington, 269 p.
8. Crowdsourcing in the Miastach. Available at: <http://www.schuman.pl/pl/materialy/3579-crowdsourcing-w-miastach>.
9. Project "Participative Budget - Opportunities for Enhancing Public Participation and Establishing Proper Partnership with Authorities". Available at: http://www.pauci.org/open_project.php?Id=22.
10. "Cooperation for the sake of local change: successful practices from Poland and Ukraine". Available at: https://fed.org.pl/wp-content/uploads/2017/01/Uspishni_inicjatywy_UA_PL_issuu.pdf
11. On Amendments to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, dated October 12, 2011 No. 1049, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 16, 2016 No. 194. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/194-2016-%D0%>
12. Regulation on the Budget of Chernivtsi Initiatives, Decision of Chernivtsi City Council dated May 12, 2016 No. 190. Available at: <http://chernivtsy.eu/portal/4/mayesh-garnu-ideyu-dlya-rozvytku-mista-Bery-uchast-u-contest-programy-byudzhetu-initsiatyv-chernivchan-86245.html>

УДК. 338.43.664

В. В. Полянко, к.е.н., доцент,

В. В. Вудвуд, к.е.н., доцент,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ СТВОРЕННЯ КЛАСТЕРУ У ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Анотація

Визначається необхідність оптимізації економічних зв'язків суб'єктів господарювання регіонів країни. Узагальнюються наукові здобутки та обґрунтовується доцільність створення і функціонування кластерів як інструменту підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Визначаються переваги кластерної організації виробництва. Зазначається, що за умови відсутності регламентованої методики визначення можливостей кластерних утворень

одним із найбільш актуальних завдань наукових досліджень у сфері регіональної економіки є створення чіткого методологічного алгоритму щодо визначення можливості оцінки кластерного потенціалу регіону або окремих видів економічної діяльності. Апробовано підходи до оцінки можливостей створення кластеру з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів в областях Карпатського регіону на основі коефіцієнтів локалізації, душевого виробництва, спеціалізації та експортної орієнтованості.

Ключові слова: кластер, кластерний підхід, кластерні утворення, промисловий кластер, виробничий кластер, кластеризація регіонів, коефіцієнт локалізації, коефіцієнт душевого виробництва, коефіцієнт спеціалізації, коефіцієнт експортної орієнтованості.

В. В. Полянко, к.э.н., доцент,

В. В. Вудвуд, к.э.н., доцент,

Черновицкий торгово-экономический институт КНТЭУ,
г. Черновцы

АНАЛИЗ ВОЗМОЖНОСТЕЙ СОЗДАНИЯ КЛАСТЕРА В ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ КАРПАТСКОГО РЕГИОНА

Аннотация

Определяется необходимость оптимизации экономических связей субъектов хозяйствования регионов страны. Обобщаются научные достижения, обосновывается целесообразность создания и функционирования кластеров как инструмента повышения конкурентоспособности национальной экономики. Определяются преимущества кластерной организации производства. Отмечается, что при отсутствии регламентированной методики определения возможностей кластерных образований одним из самых актуальных задач научных исследований в области региональной экономики является создание четкого методологического алгоритма по определению возможности оценки кластерного потенциала региона или отдельных видов экономической деятельности. Апробированы подходы к оценке возможностей создания кластера по производству пищевых продуктов, напитков и табачных изделий в областях Карпатского региона на основе коэффициентов локализации, душевого производства, специализации и экспортной ориентированности.

Ключевые слова: кластер, кластерный подход, кластерные образования, промышленный кластер, производственный кластер, кластеризация регионов, коэффициент локализации, коэффициент душевого производства, коэффициент специализации, коэффициент экспортной ориентированности.

Постановка проблеми. Сучасний етап реформування економіки України розпочинається з регіонів, де формуються нові підходи до організації більш ефективних виробничих зв'язків, утворюються прогресивні виробничі системи, здатні реалізувати пріоритетні завдання, які стоять перед кожним регіоном та країною у цілому. Необхідність оптимізації економічних зв'язків суб'єктів господарювання задля підвищення ефективності національної економіки спонукає до пошуку найбільш раціональних форм організації виробничих процесів.

Реалізації ефективних пріоритетів, нових схем господарських зв'язків сприяє утворення організаційно-економічних структур – кластерів. Кластеризація регіонів дозволить економно використовувати ресурси, уникати бюрократичних перепон у вирішенні важливих господарських проблем, забезпечувати більш вільний доступ до нових ідей і технологій, суттєво підвищувати конкурентоспроможність підприємств – учасників кластерного утворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми покращення ефективності економіки регіонів та питання кластеризації знайшли відображення у працях таких науковців, як М. Портер, О. Білега, Н. Гавриленко, І. Лисенко, В. Ільчук, А. Крот, В. Захарченко та інших. Однак окремі визначені раніше аспекти вже втратили свою новизну і потребують подальших досліджень. Особливо це стосується такого важливого виду економічної діяльності, як виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз механізму формування та визначення на основі узагальнення наукових здобутків імовірності створення кластеру харчової промисловості в Карпатському регіоні.

Виклад основного матеріалу. Проблеми оптимізації розміщення галузей, регіональної спеціалізації та кластеризації стають актуальними у періоди великих економічних перетворень. Кластер є агломерацією провідних підприємств, постачальників комплектуючих, послуг і матеріалів, а також пов'язаних з цією галуззю структур, що забезпечують ресурсами, необхідними для розвитку [1].

Кластерний підхід дозволяє змінити зміст регіональної промислової політики, спрямовуючи зусилля органів влади не на підтримку окремих підприємств і галузей, а на розвиток системи взаємин між суб'єктами економіки і державними інститутами. Водночас, як стверджує І. Лисенко, такий підхід до реалізації економічних зв'язків суб'єктів господарювання дозволяє більшою мірою використати наявний виробничий потенціал кожного підприємства та регіону в цілому для вирішення нагальних проблем, пов'язаних з підвищенням конкурентоспроможності національної економіки [2].

На думку В. П. Ільчук, Н. І. Гавриленко та І. В. Лисенко, механізм створення промислового кластера ґрунтується на територіальних, технологічних та інших засадах виникнення та розвитку організаційно-економічних та технологічних зв'язків виробничих підприємств, акумулює інноваційно-технологічний та виробничий потенціал всіх його учасників, забезпечує якісно нові можливості у створенні, виробництві

та реалізації конкурентоспроможної продукції. Аналіз існуючих організаційно-економічних зв'язків деяких виробничих підприємств дає змогу виявити певні ознаки зародження виробничих кластерів. Але точне визначення меж виробничого кластера виявляє проблему системного аналізу зв'язків підприємств між собою, які утворюють кластер та зв'язків кластера з зовнішнім середовищем [3].

Необхідно зазначити, що на даний час в Україні відсутня чітко регламентована методика визначення можливості кластерного утворення та розрахунку показників їх ефективності. Сучасна економічна наука ще не дала чіткого методологічного алгоритму щодо визначення можливості оцінки кластерного потенціалу регіону або окремих видів економічної діяльності. Створення такого методологічного алгоритму є одним з найбільш актуальних завдань для дослідників, що ведуть свої наукові пошуки у сфері регіональної економіки, хоча певні напрацювання у цьому напрямку вже існують. Так, дехто із науковців пропонує різноманітні підходи та визначає окремі групи показників, що могли б характеризувати ймовірність та ефективність кластерів.

На думку І. В. Лисенко, дослідження процесів кластеризації регіону можна здійснити за такими показниками: коефіцієнтом кластеризації регіону, який показує рівень кластеризації економіки регіону і визначається шляхом ділення загальної кількості кластерних утворень в регіоні на загальну кількість суб'єктів господарювання в регіоні; коефіцієнтом інтегративності процесу кластеризації, який показує частку підприємств регіону, охоплених кластеризацією і визначається шляхом ділення загальної кількості суб'єктів господарювання, що входять в кластерне утворення, на загальну кількість суб'єктів господарювання в регіоні [2].

Як зазначає О. В. Білега, як показники ефективності кластерних утворень можна виділити різні змінні, що об'єднуються у групи залежно від об'єкта оцінки:

– показники, що відображають загальні результати діяльності кластеру в цілому (збільшення кількості зайнятих, кількості підприємств, обсяги експорту, виробництва продукції тощо);

– показники, що відображають вплив кластерів на регіональний або галузевий розвиток, на економічні процеси (збільшення робочих місць, зростання заробітної плати, збільшення обсягу податкових надходжень до бюджетів різних рівнів тощо);

– показники, що надають економічну оцінку кожного підприємства, який входить у кластер (прибуток, рентабельність, обсяг реалізованої продукції);

- показники, що відображають мотиваційні інтереси учасників кластера (зростання інноваційної активності, зниження ризиків операцій, доступність отримання додаткових позик та кредитів);
- показники, що відображають ефективність використання окремих видів ресурсів (матеріаловіддача, фондівіддача, продуктивність праці та інше);
- показники, що дають оцінку впливу кластерних об'єднань на розвиток господарських відносин та зв'язків (кількість сумісних проектів, впровадження в діяльність кластеру спільних розробок, спільна маркетингова кампанія тощо) [4].

Для визначення можливостей реалізації нових економічних пріоритетів (кластерів) у харчовій промисловості Карпатського регіону проаналізуємо загальновідомі показники регіональної економіки.

Серед них, насамперед, визначаємо коефіцієнт локалізації. Коефіцієнт локалізації ($K_{лок}$) виробництва на території регіону розраховують як відношення питомої ваги випуску окремого виду економічної діяльності регіону в загальному обсязі випуску регіону та питомої ваги продукції, що створена окремим видом економічної діяльності регіону країни, у загальному обсязі випуску України. Якщо відобразити це у вигляді формули, то це буде виглядати наступним чином:

$$K_{лок} = \frac{B_{ВЕД}^{рег} / B_{заг}^{рег}}{B_{ВЕД}^{кр} / B_{заг}^{кр}} \quad (1)$$

де $B_{ВЕД}^{рег}$ - випуск за окремим ВЕД регіону;

$B_{заг}^{рег}$ - загальний випуск продукції (послуг) по регіону;

$B_{ВЕД}^{кр}$ - випуск за окремим ВЕД країни;

$B_{заг}^{кр}$ - загальний випуск продукції (послуг) по країні.

Зростання коефіцієнта локалізації та його величина, якщо вона більше одиниці, свідчать про потенціал можливостей для створення кластеру у даному регіоні.

Результати розрахунку коефіцієнтів локалізації з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за окремими областями Карпатського регіону узагальнено у таблиці 1.

Дані таблиці 1 свідчать про зниження коефіцієнта локалізації у 2015 році порівняно з 2010 роком за всіма областями Карпатського регіону. Однак в Івано-Франківській, Львівській та Чернівецькій областях його

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

значення більше одиниці. Це дозволяє стверджувати, що саме в цих областях є можливість створення кластеру з виробництва та реалізації харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів.

Таблиця 1

Динаміка коефіцієнта локалізації з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у розрізі областей Карпатського регіону за 2010-2015 рр.*

Області Карпатського регіону	Роки						2015 до 2010р., +/-
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Закарпатська область	1,002	0,780	0,688	0,580	0,448	0,447	-0,555
Івано-Франківська область	1,190	1,339	1,362	1,208	1,049	1,046	-0,144
Львівська область	1,261	1,348	1,494	1,372	1,257	1,259	-0,002
Чернівецька область	1,429	1,490	1,031	0,911	1,010	0,933	-0,496

*Джерело: розраховано авторами за даними Головних управлінь статистики про обсяги реалізованої промислової продукції в областях Карпатського регіону [5-9].

Наступним етапом є розрахунок коефіцієнта душевого виробництва в окремих областях Карпатського регіону за досліджуваним видом економічної діяльності.

Коефіцієнт душевого виробництва ($K_{д.вир.}$) продукції виду економічної діяльності визначається відношенням питомої ваги регіону в обсязі випуску даного виду економічної діяльності країни до питомої ваги чисельності постійного населення регіону у чисельності постійного населення країни.

Якщо відобразити даний коефіцієнт у вигляді формули, то він буде виглядати наступним чином:

$$K_{д.вир.} = \frac{B_{VED}^{рег} / B_{VED}^{кр}}{ЧП_{рег} / ЧП_{кр}}, \quad (2)$$

де $B_{VED}^{рег}$ - обсяг випуску даного ВЕД у регіоні;

$B_{VED}^{кр}$ - обсяг випуску даного ВЕД у країні;

$ЧП_{рег}$ - чисельність постійного населення регіону;

$ЧП_{кр}$ - чисельність постійного населення країни.

Якщо коефіцієнт душевого виробництва більше одиниці, то це може свідчити про потенціал можливостей для створення кластеру у даному регіоні з того чи іншого виду економічної діяльності.

За результатами розрахунків складено таблицю 2, яка містить дані про коефіцієнти душового виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів Карпатського регіону.

Таблиця 2

Динаміка коефіцієнта душового виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у розрізі областей Карпатського регіону за 2010-2015 рр.*

Області Карпатського регіону	Роки						2015 до 2010р., +/-
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Закарпатська область	0,221	0,188	0,164	0,156	0,132	0,128	-0,093
Івано-Франківська область	0,357	0,384	0,410	0,407	0,342	0,339	-0,018
Львівська область	0,631	0,753	0,845	0,798	0,790	0,785	0,154
Чернівецька область	0,220	0,238	0,164	0,141	0,170	0,169	-0,051

*Джерело: розраховано авторами за даними Головних управлінь статистики про обсяги реалізованої промислової продукції в областях Карпатського регіону [5-9].

За даними таблиці 2 видно, що, на жаль, протягом всіх досліджуваних періодів, значення коефіцієнта не перевищує одиниці. Окрім того, в Закарпатській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях помітна тенденція до зниження показників. Така ситуація свідчить про складність створення кластеру з виробництва та реалізації харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у окремих областях Карпатського регіону.

Ще одним показником, який дозволяє оцінити можливість створення кластеру, є коефіцієнт спеціалізації регіону. Коефіцієнт спеціалізації регіону ($K_{сп.рег.}$) у конкретному виді економічної діяльності визначається як відношення питомої ваги випуску даного виду економічної діяльності регіону у випуску відповідного виду економічної діяльності країни до питомої ваги випуску регіону у випуску країни, тобто за такою формулою:

$$K_{сп.рег.} = \frac{B_{ВЕД}^{рег} / B_{ВЕД}^{кр}}{B_{рег} / B_{кр}}, \quad (3)$$

де $B_{ВЕД}^{рег}$ - обсяг випуску даного ВЕД у регіоні;

$B_{ВЕД}^{кр}$ - обсяг випуску даного ВЕД у країні;

$B_{рег}$ та $B_{кр}$ - випуск регіону та країни.

Зростання коефіцієнта спеціалізації та його величина, якщо вона більше одиниці, свідчить про потенціал можливостей для створення кластеру у даному регіоні. Результати обчислення сформовано в таблицю 3.

**Динаміка коефіцієнта спеціалізації виробництва (реалізації)
харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у розрізі
областей Карпатського регіону за 2010-2015 рр.***

Області Карпатського регіону	Роки						2015 до 2010, +/-
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Закарпатська область	1,002	0,780	0,688	0,580	0,448	0,447	-0,555
Івано-Франківська область	1,190	1,339	1,362	1,208	1,049	1,046	-0,144
Львівська область	1,261	1,348	1,494	1,372	1,257	1,259	-0,002
Чернівецька область	1,429	1,490	1,031	0,911	1,010	0,933	-0,496

*Джерело: розраховано авторами за даними Головного управління статистики про обсяги реалізованої промислової продукції в областях Карпатського регіону [5-9].

Дані таблиці 3 свідчать про зниження коефіцієнтів локалізації у 2015 році порівняно з 2010 р. за всіма областями Карпатського регіону. Однак при цьому в Івано-Франківській, Львівській та Чернівецькій областях їх значення більше одиниці, тобто можна стверджувати, що саме в цих областях є можливість створення кластеру з виробництва та реалізації харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів.

Необхідність оцінки коефіцієнта експортної орієнтованості визначається тим, що експортна діяльність є важливим джерелом надходження валюти та формування доходів регіонів та держави. Коефіцієнт експортної орієнтованості підприємств визначається як відношення питомої ваги експорту регіону до експорту країни з окремого виду економічної діяльності до питомої ваги випуску регіону у випуску країни по цьому ж виду економічної діяльності, тобто за формулою:

$$K_{\text{екс.ор.}} = \frac{B_{\text{ВЕД}}^{\text{рег}} / B_{\text{ВЕД}}^{\text{кр}}}{B_{\text{рег}} / B_{\text{кр}}}, \quad (4)$$

де $B_{\text{ВЕД}}^{\text{рег}}$ - обсяг експорту даного ВЕД у регіоні;

$B_{\text{ВЕД}}^{\text{кр}}$ - обсяг експорту даного ВЕД у країні;

$B_{\text{рег}}$ та $B_{\text{кр}}$ - експорт регіону та країни.

Якщо коефіцієнт експортної орієнтованості виробництва більше одиниці, то це може свідчити про потенціал можливостей для створення кластеру у даному регіоні з того чи іншого виду економічної діяльності. Результати розрахунку занесені в таблицю 4.

Динаміка коефіцієнта експортної орієнтованості виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у розрізі областей Карпатського регіону за 2010-2015 рр.*

Області Карпатського регіону	Роки						2015 до 2010р., +/-
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Закарпатська область	0,126	0,175	0,108	0,149	0,195	0,190	0,064
Івано-Франківська область	0,212	0,224	0,174	0,215	0,238	0,203	-0,009
Львівська область	0,667	0,859	0,516	0,658	0,821	0,923	0,256
Чернівецька область	0,058	0,089	0,058	0,070	0,095	0,089	0,031

*Джерело: розраховано авторами за даними Головних управлінь статистики про обсяги реалізованої промислової продукції в областях Карпатського регіону [5-9].

За даними таблиці видно, що, на жаль, протягом всіх досліджуваних періодів значення коефіцієнта не перевищує одиниці, при чому у динаміці відсутня стала позитивна тенденція до покращення показників у всіх областях Карпатського регіону.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, особливості територіального розміщення Карпатського регіону, специфіка його економіки та виробничої спеціалізації, природа соціально-економічних зв'язків на регіональному та національному рівнях суттєво впливають на ефективність господарювання. Проведені розрахунки та визначені показники, на жаль, засвідчують низьку ймовірність та результативність процесу кластеризації, тому рекомендувати створення кластеру у сфері виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів в Карпатському регіоні на сьогодні не можна.

Розв'язання проблеми створення кластеру вимагає проведення подальших досліджень у напрямку з'ясування причин та факторів, що негативно впливають на процес формування нових економічних утворень в областях Карпатського регіону.

Список використаних джерел:

1. Ільчук В. П. Фактори кластеризації економіки регіону на прикладі будівельної галузі [Електронний ресурс] / Ільчук В. П., Крот А. В. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vcndtu/2009_38/1.htm
2. Лисенко І. В. Кластерна концепція інноваційного розвитку економіки регіону: [Електронний ресурс] / Лисенко І. В. – Режим доступу: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/Мои%20документы/Znpdetut_eiu_2012_21-22\(2\)__33.pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/Мои%20документы/Znpdetut_eiu_2012_21-22(2)__33.pdf)

3. Ільчук В. П. Виробничі кластери розвитку конкурентоспроможності економіки регіону [Електронний ресурс] / Ільчук В. П., Гавриленко Н. І., Лисенко І. В. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vcndtu/2009_39/4.htm

4. Білега О. В. Оцінка ефективності мотиваційних механізмів управління розвитком кластерів / Білега О. В. // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – №1 (44). – С. 147-152.

5. Головне управління статистики Чернівецької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>

6. Головне управління статистики Закарпатської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>

7. Головне управління статистики Івано-Франківської області [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ifstat.gov.ua/>

8. Головне управління статистики Львівської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>

9. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Valentyna Polianko, Ph.D., Associate Professor,
Viktoriia Vudvud, Ph.D., Associate Professor,
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of KNUTE,
Chernivtsi

ANALYSIS OF CLUSTERS OPPORTUNITIES IN FOOD INDUSTRY OF THE CARPATHIAN REGION

Summary

The need to optimize economic relations entities of the country was analyzed. The scientific achievements and the expediency of creation and functioning of clusters as a tool to improve competitiveness of the national economy were summarized. The advantages of cluster organization of production were identified. It is noted that in the absence of regulated methodology for determining the capacity of cluster formations, one of the most urgent tasks of scientific research in the regional economy is to create a clear methodological algorithm to determine the possibility of evaluation of cluster potential of the region or certain economic activities. Approaches to assessing the possibilities of creating a cluster of food, beverages and tobacco products in the areas of the Carpathian region based on factors location, per capita production, specialization and export orientation were tested.

Keywords: cluster, cluster approach, cluster formation of industrial clusters, industrial cluster, clustering regions, localization ratio, coefficient of per capita production specialization ratio, coefficient of export orientation.

References:

1. Il'chuk, V.P., Krot, A.V. (2009). Factors clustering regional economy on the example of the construction industry. Available at: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vcndtu/2009_38/1.htm (Accessed 2 December 2016) (in Ukr.).

2. Lysenko, I. V. (2012). Cluster concept of innovative development of regional economy. Available at: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/Мои%20документы/Znpdetut_eiu_2012_21-22\(2\)_33.pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/Мои%20документы/Znpdetut_eiu_2012_21-22(2)_33.pdf) (Accessed 2 December 2016) (in Ukr.).

3. Il'chuk, V.P., Gavrilenko, N.I., Lysenko, I.V. (2009). Production clusters of competitiveness of the regional economy. Available at: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vcndtu/2009_39/4.htm (Accessed 2 December 2016) (in Ukr.).
4. Bileha, A.V. (2012). Evaluating the effectiveness of motivational management mechanisms ryzvytkom clusters. *Visnik sotsialno-ekonomichnih doslidzhen [Bulletin of Social and Economic Research]*, vol. 1, no. 44, pp. 147 – 152 (in Ukr.).
5. Department of Statistics Chernivtsi region (2015). Available at: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 4 January 2015) (in Ukr.).
6. The Department of Statistics Transcarpathian region (2015). Available at: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 2 December 2015) (in Ukr.).
7. Department of Statistics Ivano-Frankivsk region (2015). Available at: <http://www.ifstat.gov.ua/> (Accessed 2 December 2015) (in Ukr.).
8. Department of Statistics Lviv region (2015). Available at: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 2 December 2015) (in Ukr.).
9. State Statistics Service of Ukraine (2015). Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 2 December 2015) (in Ukr.).

